

L

LISTY

dvouměsíčník
pro kulturu a dialog

40
LET

ročník XLI

číslo **2**/2011

Cena 69 Kč/2,60 €

www.listy.cz

Imrich Veber: z cyklu HOMOurban, Opava 2008.

Hlavním nedostatkem konstrukce vlastního šetření je, že nikdo nedokáže odhadnout a tím méně garantovat reálnou hodnotu sumy, kterou budou fondy jednou penzistům vyplácet. Sázejí na jednoduchý psychologický trik: slíbí-li někomu, že po třiceti letech bude dostávat měsíčně deset tisíc korun, potenciální vkladatel podvědomě uvažuje o této sumě v dnešních cenových relacích. Nikdo nemůže říci, jakou kupní sílu těchto deset tisíc bude mít v roce 2041, ale jedna věc je jistá: bude to mnohem méně než dnes, protože hodnota peněz v průběhu celých dějin neustále klesá.

Jan Rychlík

Václav Žák
Co bude s ČSSD?

Zdeněk Müller
*Když Arabové volají
po demokracii*

János Kornai
Maďarská bilancia

Dorota Nvotová
o rasizme a zájazdoch

**František Janouch,
Libuše Šilhánová**
k výročí Listů

Lubomír Machala
*Prologomena české
polistopadové literatury I*

David Voda
básně v próze

**Petra Hůlová,
Alexander Lukašuk**
dopisy Czesławu Miłoszovi

mosty
ČESKO SLOVENSKÝ
PROJEKT

Noví předplatitelé mohou ještě získat Listy z roku 1971

V lednu před čtyřiceti lety vyšlo v Římě první číslo Listů. Rozhodli jsme se, že výročí oslavíme také tím, že všem předplatitelům – novým i současným – darujeme jeho kompletní reprint. Obdrží jej i noví předplatitelé, kteří si Lisy objednají od tohoto nebo příštího čísla.

který se uskuteční 9. června na Moravském knižním salonu v Regionálním centru Olomouc. Podrobnosti budou včas zveřejněny na internetové adrese www.listy.cz.

Listy a jejich historií by se měly zabývat v květnu pořady České televize Historie.cs (16. 5. a 21. 5.) a „333“.

První oslava výročí se konala 9. března v Senátu PČR, více v tomto čísle na straně 16.

Osobě zakladatele Listů Jiřího Pelikána bude věnován pořad,

Předplatitelem se lze stát buď po internetu na adrese www.listy.cz nebo poštou na adrese redakce – viz tiráž na straně 3.

Projekt Česko-slovenské Mosty vzniká ve spolupráci se stejnojmenným občanským sdružením v Bratislavě. Pokračuje v tradici česko-slovenského

týdeníku Mosty, který vycházel v Bratislavě v letech 1992–2007. Jeho zakladatelem byl Vlado Čech (1950–1994), iniciátor a předseda Hnutí českosloven-

ského porozumění, signatář Charty 77. Od r. 1994 Mosty vydávala Soňa Čechová (1930–2007), významná publicistka, editorka a překladatelka.

Listy koupíte mj. v těchto knihupectvích:

- Academia**
Václavské nám. 34, Praha
- Artfórum**
Kozia 20, Bratislava
- Aurora**
Spálená 53, Praha
- DDD**
Ruská 85, Chomutov
- Dolejš**
Tyršova 174, Polička
- Dům knihy LIBREX**
Smetanovo nám. 8, Ostrava

- Fišer**
Kaprova 10, Praha
- Knih Malý**
Masarykovo nám. 12, Jilemnice
- Knihkupectví Karolinum**
Celetná 18, Praha
- Knihkupectví Michala Ženiška**
Květinářská 1, Brno
- Knihkupectví Ostrov**
Ostrovní 17, Praha
- Knihkupectví Spolek**
Orlí 22, Brno

- Malina**
Dolní nám. 344, Vsetín
- Otava**
Komenského 33, Jihlava
- Seidl**
Štěpánská 26, Praha
- Studentcentrum**
Křížkovského 14, Olomouc
- Styria**
Palackého tř. 66, Brno
- U Veselých**
Revoluční 71, Dvůr Králové

Obsah

Dopisy	3	Dagmar Vaněčková	
<i>listy.cz</i>		Dvě žluté knihy	48
Jan Rychlík		János Kornai	
Na co nám je stát?	6	Bilancia	52
Václav Žák		Jan Novotný	
Co bude se sociální demokracií?	8	Tosáme a žužláme	63
Pavel Švanda		<i>archiv</i>	
Křesťanská politika KDU-ČSL		V Římě, ještě před Listy	64
včera a zítra	10	Ladislav Šenkyřík	
Patrik Eichler		Biopupek a umělý list	65
Otázky po odpovědnosti	12	<i>fotografie</i>	
<i>Oslava v Senátu</i>		Imrich Veber	
František Janouch		HOMOurban	66
Honorevole-vole Pelikán	16	<i>kultura</i>	
Libuše Šilhánová		David Voda	
Listy ušetřené před hnusnou zkázkou	18	Mezi chladným od A do B	
Filip Žáček		(Chválkovice – Meran)	75
Legislativní proces bez zábran	20	<i>Století Czesława Miłosze</i>	
Václav Jamek		Petra Hůlová	
Homo flexibilis (člověk shrbený)		Dopis Miłoszovi	77
aneb Jak to překazit	22	Alexander Lukašuk	
<i>mosty</i>		Milý Czesławe	80
Karel Holomek		Alexander Kaczorowski	
Nic není rozhodnuto	24	Ať nás kurva zabijou!	85
Rozhovor s Davidom Z. Scheffelom		Lubomír Machala	
Svinia není název, ale symptom	26	Prologomena české polistopadové	
Arne B. Mann		literatury I.	87
Najstrašnejšia kapitola	31	Knihy	100
Juraj Buzalka		<i>Olomoucký náčrtník</i>	
Krásni vo farebnom tričku	33	Sněženky pro Chadrabu/Polský ruch ...	102
Břetislav Rychlík		Tomáš Tichák	
V nebi je Kaufland zadarmo	35	Chleba štěstí	105
Dorota Nvotová		<i>stručně</i>	
Treba organizovat zájazdy do osád,		Z. Bauman, A. J. Liehm, J. Charvát,	
aby sa rasizmus skludnil?	37	M. Kodoňová, D. Vaněčková,	
Marián Hatala		E. Dobšíková, M. Hutarová, J. Vaněček,	
Elia a „elita“	39	A. Wagnerová, V. Burian.....	106
<i>svět v pohybu</i>		A. J. Liehm	
Zdeněk Müller		Pilát do kréda	112
Když Arabové volají po demokracii	40	Tomáš Tichák / Martin Burian	
Antonín Rašek		Aforismy / kresby	9, 15, 23, 38, 51, 62, 99
Případ WikiLeaks	44		

LISTY

dvoměsíčník pro kulturu a dialog

Časopis založil v roce 1971 Jiří Pelikán v Římě
Ročník XLI, číslo 2, vyšlo 14. dubna 2011

Cena výtisku ve volném prodeji 69 Kč/2,60 €
Roční předplatné ČR 414 Kč, SR 15,7 €, Polsko,
Maďarsko 41 €, Evropa 57 €, ostatní 90 USD

Adresa redakce: Komenského 10, 779 00 Olomouc
telefony: (+420) 585 232 889, (+420) 608 454 981
internet: www.listy.cz, e-mail: redakce@listy.cz

Redakce: Václav Žák (šéfredaktor), Václav Burian,
Tomáš Tichák

Redakční rada: A. J. Liehm (předseda), Miloš Bárta,
Jan Keller, Erazim Kohák, Grigorij Mesežnikov, Martin
Profant, Karel Skalický, Jaroslav Šebek, Jiřina Šiklová,
Jan Štern, Jiří Vančura, Milan Znoj, Václav Žák

Zahraniční spolupracovníci: Andrzej Brzeziecki
(Krakov), Jan Čulík (Glasgow), Dušan Havlíček
(Ženeva), Jiří Hochman (Florida), František Janouch
(Stockholm), Peter Káša (Prešov, Budapešť),
Marián Hatala, Theodor Münz (Bratislava), Alena
Wagnerová (Saarbrücken)

Fejetonisté: Václav Jamek, A. J. Liehm, Marián
Hatala, Jan Novotný, Ladislav Šenkyřík, Tomáš Tichák

Ilustrace: Martin Burian

Rubrika Náčrtník z Olomouce: David Voda

Básně rediguje: Petr Borkovec

Autor grafické úpravy: Jan Světlík

Autor internetové stránky: Milan Šveřepa

Vydává: nakladatelství Burian a Tichák, s. r. o.
Komenského 10, 779 00 Olomouc
IČO: 48394572, DIČ: CZ48394572

Předplatné zajišťuje: SEND – Předplatné, s. r. o.,
P. O. B. 141, Praha 140 21, tel.: 225 985 225,
777 333 370, fax: 225 341 425
e-mail: send@send.cz

Ve volném prodeji v ČR rozšiřují:
společnosti PNS, a. s., a vybraná knihkupectví

Mosty: Občanske združenie Česko-slovenské Mosty
IČO: 30813255, Šancová 70, 811 05 Bratislava

Další partneři v zemích V4: Magyar Napló
(Budapešť), Nowa Europa Wschodnia (Vratislav)

Redakční spolupráca: Andrea Puková a Marta
Šimečková, salon@salon.eu.sk, www.salon.eu.sk

Distribúcia na Slovensku: PetitPress, a. s.
Lazaretská 12, 811 08 Bratislava, telefon: (+421)
02/59 23 34 11, e-mail: predplatne@petitpress.sk

Příjem inzerce: Burian a Tichák, s. r. o.,
Komenského 10, 779 00 Olomouc
č. ú.: 191000420237/0100
telefony: (+420) 585 232 889, (+420) 608 454 981
e-mail: redakce@listy.cz, burianatichak@quick.cz

Tisk: Epava, a. s., Olomouc
Toto číslo vychází v nákladu 1500 výtisků

Registrace MK ČR 5288 * ISSN 1210-1222

Podávání novinových zásilek povoleno Českou poštou, s. p.,
o. z. Přeprava, č. j. 4835/97, dne 29. 12. 1997

© Burian a Tichák, 2011. All rights reserved.
Nevyžádané rukopisy autorům nevracíme. Poskytnutím
autorského příspěvku autor souhlasí s jeho rozmnožová-
ním a rozšiřováním v kterémkoli tištěném či elektronickém
titulu vydavatele. Autor souhlasí s úpravami a odpovídá
za právní i faktickou bezvadnost příspěvku. Za užití náleží
autorovi honorář podle obvyklých honorářových podmínek
vydavatele. Podepsané články nevyjadřují nutně stanovisko
redakce.

Uzávěrka tohoto čísla byla 27. března 2011.
Další čísla letos vyjdou 16. 6. (uzávěrka 29. května),
11. 8., 13. 10. a 15. 12.

**Listy vycházejí s finanční podporou
Mezinárodního visehradského fondu
a Olomouckého kraje**

•
• Visegrad Fund
•

Bilancia

Neuplynulo ani osem mesiacov odvtedy, čo bol v Maďarsku zvolený nový parlament, a slová i skutky strany a novej vlády od tých čias obracajú politický život, fungovanie štátu a hospodárstva hore nohami. Sme zmätení; ešte sme ani neprecitli zo zdesenia, ktoré nám spôsobil včerajší krok politikov, a už nás šokuje nejaké aktuálne vyhlásenie alebo opatrenie. Spracovať tento vír udalostí nie je vôbec ľahké.

Zastavme sa na okamih, zhlboka sa nadýchnime a uvažujme: čo sa vlastne stalo? Pokúsme sa poskladať ucelený obraz zmeny z čiastkových udalostí, akoby z čriepkov mozaiky. Kam dospela naša krajina za toto krátke obdobie?

Analýza toho, ako sa Maďarsko dostalo do stavu, v ktorom nová vláda prevzala vedenie, by si žiadala osobitnú štúdiu. Hľadanie odpovede na otázku, kto, ktorý politický predstaviteľ, ktorá politická strana či záujmová skupina nesie zodpovednosť (a do akej miery) za predošlé politické a hospodárske procesy, nie je predmetom tohto článku. Ten sa sústreďuje výhradne na to, čo strana a nová vláda, ktorá sa dostala k moci na jar 2010, dosiaľ urobila.

Ponúkam prehľad ôsmich tém; azda to bude stačiť na vyzdvihnutie najdôležitejších zmien. Nejde mi o nové poznatky; zmienkami o vybraných témach sa pripájam k svojim predchodcom, ktorí už – prípadne aj detailnejšie – vyjadrili podobné myšlienky. Mojim cieľom je súhrnný prehľad.

1. Demokracia

V období medzi rokmi 1989–1990 a letom 2010 bola v Maďarsku demokracia. Teraz už nie je; politická formácia, v ktorej žijeme, je autokracia.

Vyššie uvedené tvrdenie bude mať zmysel iba vtedy, ak načrtnem, čo mám na mysli pod pojmom demokracia. Tým skôr, že tento termín má mnoho rôznych definícií. Oficiálna ideológia socialistického systému nazývala východoeurópsku verziu demokracie „ľudovou“ a pohrdavo sa vyjadrovala o „občianskej demokracii“. Dnešní majitelia moci hlásajú aj to, že ich vládnutie je vlastne stelesnením demokracie.

Definíciu pojmu by som nerád odvodzoval z prianí („nech vládne ľud“), ale skôr z pozorovania skutočnej praxe. Pozrime sa na skupinu krajín, ktoré sa obvykle nazývajú demokraciami – možno do nej zaradiť štáty západnej Európy a Severnej Ameriky, ďalej Austráliu, Nový Zéland, Japonsko. Aké spoločné rysy sa skutočne prejavujú v politickej sfére týchto krajín? Teraz nám nejde o to, či sú tieto črty kodifikované ústavou, alebo vychádzajú z tradícií a historických konvencií – podstata spočíva v odpovedi na otázku, či sa stretávame s praktickým uplatňovaním špecifík demokracie.

Najdôležitejšie spoločné rysy sú nasledovné:

- Právomoci sú striktno oddelené.
- Niektoré dôležité vládne úlohy plnia orgány, nezávislé od vlády.
- V rámci štátneho aparátu je jasne vymedzená pomerne úzka skupina politických nominantov a početná skupina štátnych úradníkov a zamestnancov verejného sektora, tzv. „civil service“, ktorí vykonávajú svoju prácu kontinuálne, nezávisle od politických zmien.
- Uplatňuje sa princíp „býzd a protiváh“. V štáte nemôže trvalo nadobudnúť prevahu žiadne mocenské odvetvie alebo organizácia, pretože mu v tom zabránia ostatné odvetvia a organizácie.
- Parlamentnému prijatiu návrhov zákonov predchádzajú rozsiahle diskusie a konzultácie, sprevádzané dôkladnými a časovo náročnými debatami o návrhoch. V niektorých krajinách upravujú proces rokovania zákony, no ešte razantnejšie si nevyhnutnosť predchádzajúcich diskusií, konzultácií a zodpovedných parlamentných rokovaní vynucuje demokratická politická kultúra.

Je až neuveriteľné, koľko hlbokých rán už stihla zanechať Orbánova vláda a Fidesz na tvári demokracie, koľko jej elementárnych rysov, ktoré sa sformovali za ostatných dvadsať rokov, už zničila.

O všetkom sa rozhoduje v „centrálnej sfére moci“.

Upustilo sa od predbežných širokospektrálnych diskusií a konzultácií. Parlament sa zmenil na šialene rýchly hlasovací stroj, produkujúci zákony ako na bežiacom páse.

Prezident Maďarskej republiky nie je osobnosť, ktorá stojí nad politickými stranami a stelesňuje národnú jednotu, ale poslušný stranícky vojak.

Do kľúčovej funkcie generálneho prokurátora dosadili osvedčeného prívrženca vládnucej strany.

Ústrednú volebnú komisiu, vykonávajúcu dohľad nad priebehom volieb, nahradili ešte pred skončením jej funkčného obdobia novou komisiou, zloženou takmer výlučne z priaznivcov Fidesz-u.

Právomoci Ústavného súdu ako najdôležitejšieho strážcu ústavnosti a nezávislého súdneho orgánu fundamentálneho významu brutálne oklieštili – tento krok predstavuje sám osebe smrteľnú ranu princípu „brzd a protiváh“.

Keď sa nezávislý Finančný výbor opovážil kritizovať plány súčasnej vlády, došlo k jeho rozpusteniu. Vedením kontrolného úradu bol namiesto nezávislého odborníka poverený oddaný člen vládnucej politickej skupiny. Vydobyli si právo súčasne menovať nielen predsedu, ale aj dvoch podpredsedov Maďarského protimonopolného úradu.

Ak sa v rámci štátneho aparátu objavujú noví ľudia vo vedúcich pozíciách, do ktorých bývajú zvyčajne dosadzovaní politickí nominanti, je to prirodzené. Avšak politické čistky uplynulých mesiacov ďaleko prekročili tieto hranice, čím zmietli princípy kontinuity a relatívnej politickej nezávislosti verejnej služby. Nový zákon umožňuje prepustiť úradníkov a zamestnancov, pôsobiacich na vládnej či komunálnej úrovni, bez akéhokoľvek vysvetlenia. Výhražné vyhlásenia popredných politikov vytvorili medzi pracovníkmi štátneho aparátu atmosféru strachu a servilnosti.

Finálnou skúškou demokracie je postup, akým dochádza k výmene jednotlivcov,

skupín alebo politických strán pri moci. Elementárnym kritériom demokracie je absencia násilia: žiadne vraždenie tyranov, vojenský puč, tajné kamarilovské sprisahania, masové demonštrácie za odchod mocipánov, krvavé povstania či revolúcie. Mocenská výmena môže prebehnúť pokojným a civilizovaným spôsobom: prostredníctvom hlasovania za niektorú zo súperiacich strán. Rovnako ako v iných testoch, aj tu možno úspešnosť skúšaného zistiť až dodatočne. Dodatočne môžeme s pokojným svedomím konštatovať, že maďarský politický systém od roku 1990 uspel v „teste zosaditeľnosti“ vládnucich síl, čo sa prejavilo aj na jar 2010, keď maďarskí voliči v regulárnych voľbách odstránili dovtedajšiu vládnú moc a ustanovili novú.

Aby sme predišli nedorozumeniu: vyššie opísaný postup bezpodmienečne nemusí kopírovať efekt kyvadlových hodín. Otázkou teda nie je to, či zmena nastane pri každej novej voľbe, ale či vôbec existuje možnosť na uskutočnenie tejto zmeny. Alebo sa súčasné vládne sily „zabetónujú“ do systému politickej moci natoľko, že nezostane ani len šanca nejakej zmeny? Toho boli schopné nielen totalitné režimy, nacistické či boľševické diktatúry, ale aj autokracie typu horthyovského režimu v medzivojnovom Maďarsku. V tomto dlhodobom historickom období parlament pravidelne zasadal, existovali legálne opozičné strany, volič si mohol vyberať medzi viacerými z nich – no fungovanie štátnej a politickej sféry bolo nastavené tak, aby vládnuca politická skupina horthyovskej éry vyšla zo všetkých volieb ako automatický víťaz. Politický systém garantoval nedotknuteľnosť vládnucej moci.

Bolo by predčasné (a deprimujúce) vyhlásiť, že sa to isté pripravuje aj v súčasnom Maďarsku. Predčasné by to bolo i v prípade, keby Fidesz zaznamenal víťazstvo aj v najbližších voľbách. Výsledky zázverečných „testov zosaditeľnosti“ vládnucej moci bude možné určiť iba spätne – po uplynutí dlhého historického obdobia. Nateraz môžeme iba parafrázovať predvolebné vyhlásenie Viktora Orbána, podľa ktorého treba nastoliť také politické podmienky, ktoré jeho strane zabezpečia zotrvanie pri moci hoci aj na 15–20 rokov. A v záujme realizovania tohto plánu podnikli od svojho nástupu k moci nezvratné kroky.

Zničili alebo vážne oslabili inštitúcie, ktoré zabezpečujú uplatňovanie princípu zosaditeľnosti. A musíme dodať, že za toto krátke obdobie ešte ani nevyčerпали všetky možnosti. Nerád by som uvádzal konkrétne nápady, keďže ich sami dobre poznajú, napriek tomu spomeniem aspoň prekreslenie volebných máp, prijatie volebných zákonov, znižujúcich šance súperiacich strán na úspech, udelenie volebného práva zahraničným Maďarom atď.

2. Sloboda tlače

Medzi „brzdami a protivákami“ sa zvyčajne vyzdvihuje úloha nezávislej a slobodnej tlače. Práve tú mnohí označujú – popri zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci – za štvrtú mocenskú vetvu demokracie. Je nevyhnutná na to, aby vládni predstavitelia nemali pocit neobmedzených a nekontrolovateľných vlastníkov moci. Slobodná tlač je schopná odhaliť zneužívanie moci zo strany vládnucich politikov a nahliadnúť do zákulisia politických hier. Ak sú oficiálne vyhlásenia zavádzajúce alebo dôležité skutočnosti zamlčované, môže práve slobodná tlač znamenať cestu k odhaleniu pravdy.

Nové regulovanie médií – reorganizácia úradu pre médiá a nový mediálny zákon – navodzuje vo svete verejnoprávných médií a politickej komunikácie taký stupeň centralizácie, aký je porovnateľný iba s propagandistickou mašinériou komunistickej diktatúry. Šéf úradu pre médiá môže vydávať nariadenia, mediálna rada môže ukladať obrovské finančné sankcie. Ich mocenský vplyv sa vzťahuje nielen na mediálne organizácie vo vlastníctve štátu, ale aj na súkromnú sféru: na televízne a rozhlasové stanice, ale aj na printové médiá, internetové portály a blogy. Výbor, ktorý pozostáva výlučne z prívržencov Fidesz-u, rozhoduje o udeľovaní televíznych a rozhlasových frekvencií – zamietnutie žiadosti znamená pre televíznu alebo rozhlasovú stanicu de facto rozsudok smrti. Súkromných vlastníkov môže od kritiky vlády odstrániť nielen hrozba prípadného zamietnutia prevádzkovej licencie či príznak finančnej pokuty, ale aj to, že môžu prísť o reklamu firmami, blízkych „centrálnej moci“.

Vojna okolo slobody tlače sa ešte ani zďaleka neskončila, no prvú bitku vyhrala

vláda Viktora Orbána. A hoci doteraz voči svetu médií nepoužili žiadnu z retorzií, už samotná možnosť ich uplatnenia má odstrašujúci účinok. Určite sa nájdú odvážni ľudia (zopár sa ich našlo hneď), ktorí sa hrdinsky vystavia nebezpečenstvu. No máme všetky dôvody obávať sa, že mnohí vlastníci médií, redaktori a novinári, ktorí by najradšej kritizovali vládu, zvolia radšej opatrnejšiu rétoriku, alebo budú mlčať a rozhodnú sa pre autocenzúru. Programy verejnoprávnej televízie a rozhlasových kanálov už vykazujú symptómy jednostrannosti: dôležité (alebo pre vládnucu skupinu nepríjemné) správy zamlčávajú alebo bagatelizujú a neposkytujú férový priestor na vyjadrenie opozičných názorov. A to je iba začiatok, keď „mediálny cár“ a jeho verní ešte ani nezачali s otvoreným uplatňovaním obmedzení.

3. Právny štát

Fidesz sa dostal k moci zákonným spôsobom a odvtedy dbá o to, aby veľkú časť svojich krokov podriaďoval platným zákonom. V tomto úzkom zmysle možno jeho vládnutie označiť za legálne.

Musíme však pokračovať v predošlej vete: ak im platný zákon stojí v ceste, tak ho zmenia. Keď potrebujú výnimku pre favorizovanú osobu alebo skupinu, prijímú zákon šitý na telo, ktorý im zabezpečí privilegované postavenie. Ak je nimi diktovaný zákon v rozpore s ústavou, zmenia ústavu. (V priebehu niekoľkých mesiacov to urobili desaťkrát!) A ak im stojí v ceste kompletne celá ústava – aj so všetkými improvizovanými dodatkami – jednoducho ju odstránia a krajine nanúti novú ústavu. V nejednom prípade ľstivo obchádzajú zákon, aby napríklad predišli zákonom predpísané povinné prerokovanie zákonov. Navyše sa v podstatných otázkach otvorene stavajú proti zákonom Maďarskej republiky a Európskej únii, proti ústave a elementárnym požiadavkám právneho štátu. Je bezprecedentné, že opätovne prijali retroaktívny zákon, ktorý bol predtým Ústavným súdom zrušený.

Právny štát, to je široký a komplexný pojem; bolo by náročné definovať ho s matematickou presnosťou, no demokraticky zmyslajúcí jedinec vníma ducha tohto pojmu. Právny štát v sebe spája rešpekt k ústave a právnym

predpisom, a to aj v prípade, že tieto neboli nastolené aktuálnou vládou. Právny štát znamená právnú istotu; občan sa môže spoľahnúť na to, že štát mu garantuje jeho práva a že tieto práva sú stabilné, trvácne a nemôžu byť okliešťované podľa rozmarov a improvizácie politických zákonodarcov.

Používam termín „právny štát“ v širšom význame, ale nechcel by som zájsť tak ďaleko, aby som vyhlásil, že Maďarsko už nie je právnym štátom. Dôležité právne záruky počas tých niekoľkých mesiacov však už boli zničené - v tejto súvislosti spomeňme najmä hrubý útok na Ústavný súd. Nové politické vedenie sa neraz pokúsilo verejne inštruovať prokuratúru či predvolať sudcov do parlamentu. Našťastie však nemôžeme tvrdiť, že nezávislosť sudcov je už eliminovaná a že všetky rozsudky politického charakteru vlastne vynáša skupina vládnucich politikov, pričom sudcovia im iba prepožičiavajú svoje meno. Prax v najbližších rokoch ukáže, nakoľko ostane nezávislé súdnictvo zachované alebo do akej miery bude zrušené a zdegradované na úroveň prázdnej formality. So znepokojením môžeme sledovať budúci postup polície a prokuratúry pri vyšetrovaní a vznášaní obvinení v prípade káuz s politickým podtónom. Opodstatnenosť uvedených obáv potvrdzujú trpké skúsenosti z predchádzajúceho obdobia: na jednej strane sa môžeme obávať ututľovania prípadov, ktoré sú pre vládu nepríjemné, na druhej strane zaujatosti pri riešení prípadov, v ktorých ako podozriví figurujú oponenti vládnucich síl. Uvidíme - kiežby vysvitlo, že naše obavy boli neopodstatnené!

4. Kapitalizmus

Po stručnom prehľade politickej sféry sa sústreďme na sféru ekonomickú. V Maďarsku funguje kapitalistický systém - a som si istý, že počas Orbánovej vlády zostane zachovaný a že aj v našej krajine prežije súčasný politický režim. Kapitalizmus je mimoriadne odolný a silný systém.

Historický príklad socialistického systému dokazuje, že - nech je kapitalizmus akýkoľvek silný - v danej krajine alebo skupine krajín môže byť zlikvidovaný a nahradený iným životaschopným systémom. Táto situácia by však mohla nastať iba vtedy, keby sa

so železnou dôslednosťou zrušilo súkromné vlastníctvo a namiesto neho by bolo všade (alebo takmer všade) zavedené vlastníctvo štátu; so železnou dôslednosťou by bolo treba zrušiť (alebo zachovať len vo fragmentoch) trhovú koordináciu a vo všetkých segmentoch hospodárstva ju nahradiť byrokratickou koordináciou. Politické sily, ktoré sú v súčasnosti pri moci, toto neurobili a nič nenasvedčuje tomu, že by to v budúcnosti chceli urobiť. Dokonca aj keď existuje podobnosť medzi boľševickými stranami a mocenskou stratégiou súčasných vládnucich síl, je zrejmé, že Fidesz nie je marxisticko-leninskou stranou. Svojím programom sa neorientuje na vykorenenie kapitalizmu.

Veľmi rozšírené sú ilúzie o účinnosti kapitalistického systému. Mnohí si myslia, že už samotná existencia kapitalizmu je garanciou efektívneho rozdelenia a využitia zdrojov. Tak to určite nie je. Kým niektoré kapitalistické ekonomiky sa vyznačujú pomerne vysokou mierou účinnosti, v iných funguje tento systém len s ťažkosťami a zádrhmi.

Orbánov režim nechce odstrániť kapitalizmus. Je k nemu pripútaný mnohými väzbami, užíva si pomoc nejedného kapitalistického oligarchu a mnohých drobných podnikateľov. Hospodársku a politickú podporu je pripravený oplácať hospodárskou a politickou podporou. Zároveň však zasahuje do kapitalistického hospodárskeho mechanizmu, ustavične sype piesok medzi ozubené kolieska. A hoci ekonomike škodia aj antikapitalistické slogany verejnej rétoriky, väčšmi než slová ju poškodzujú skutky. Hospodárska politika posledných ôsmich mesiacov znížila účinnosť maďarského kapitalizmu, oslabilila jeho silu a šance na rozvoj.

Centralizovanosť socialistického systému je daná jeho charakterom, dominancia štátneho vlastníctva a byrokratickej koordinácie dáva veľký priestor na presadenie centrálnej vôle. Voluntarizmus, falošná idea diktátora a jeho skupiny, že môžu urobiť čokoľvek, len musia chcieť, sa však ukázali ako ilúzia ešte aj v socializme. Akcie Orbánovej vlády vypovedajú o podobnom voluntarizme. No aj keď rozšíria okruh štátnych zásahov a agresívnejšie zaintervenujú do hospodárskych procesov, žijeme v kapitalistickej ekonomike. Fungujú zákony trhu. Domáce aj zahraničné ekonomické sub-

jekty majú vlastnú vôľu. Predajcov a poskytovateľov služieb nemožno nútiť do predaja a poskytovania služieb, finančných investorov do nákupu dlhopisov, reálnych investorov do vytvárania reálneho kapitálu. Ani tá najagresívnejšia vláda nedokáže vnútiť vo všetkých aspektoch a natrvalo ekonomike svoju vôľu. A čím bezohľadnejšie sa o to bude snažiť, tým trápnejšia bude odozva, tým škodlivejšie to ovplyvní vývoj ekonomiky.

5. Súkromné vlastníctvo

Fundamentom stavby kapitalistického systému je súkromné vlastníctvo. Ak sa namiesto teoretických modelov sústredíme na reálnu historickú prax, zistíme, že v žiadnej kapitalistickej ekonomike sa súkromné vlastníctvo nestalo výhradnou formou vlastníctva. Okrem neho existujú aj rôzne iné formy, no súkromné vlastníctvo má dominantné postavenie. S tým sa neoddeliteľne spája rešpektovanie tohto druhu vlastníctva, zakotvené v právnych predpisoch i hodnotových súdoch verejnej mienky.

To, čo sa teraz udialo so súkromnými penzijnými fondmi, vážne ohrozuje dôveru v rešpektovanie súkromného vlastníctva vládou. Táto dôvera by mohla byť zachovaná, keby sa v dôsledku dôchodkovej reformy pomerne zúžil objem nahromadeného majetku so statusom súkromného vlastníctva a rozšíril by sa objem úspor, spravovaných štátom - za predpokladu, že uvedené zmeny by sa zakladali na princípe dobrovoľnosti, t. j. aktívni záujemcovia by si mohli pri prestupe do verejného dôchodkového systému vybrať zo širšieho spektra alternatív a mali by k dispozícii dosť času na zváženie, ako aj dostatok prehľadných informácií o výhodách a nevýhodách kroku, ku ktorému by dospeli na základe slobodného rozhodnutia. Realita je iná. Namiesto korektných informácií sa im dostáva nejasných a chaotických sľubov, namiesto potrebného času na premyslenie je tu obťažujúce súrenie, namiesto slobodnej voľby vyhrážky a diskriminácia. Tí, ktorí sa rozhodnú zostať v súkromných dôchodkových fondoch, sčasti alebo úplne stratia právo na štátny dôchodok (miera straty závisí od mnohých faktorov). Medzitým čo odznievajú protirečivé oficiálne vyhlásenia a povrchné alebo mylné informácie, sporitelia súkrom-

ných dôchodkových fondov sú v tomto zmätenom stave nútení prijímať zásadné rozhodnutia, ktoré podstatnou mierou ovplyvnia ich finančnú situáciu v starobe.

V historicky skúsenej staršej generácii vyvoláva celý tento proces zlé spomienky. Poľnohospodárske družstevníctvo sa dobre znáša s kapitalizmom, ak sa farmári, slobodne nakladajúci so súkromným majetkom, rozhodnú dobrovoľne spolupracovať - aj keď družstevný majetok nie je súkromný. Ale cieľom tých, ktorí v 50. a 60. rokoch konfiškovali pôdu maďarských roľníkov a hnali ich do družstiev, bolo práve odstránenie kapitalizmu aj na vidieku. Tvorcov a vykonávateľov súčasnej dôchodkovej reformy neobviňujem z úmyslu odstrániť kapitalizmus. A predsa - to, čo urobili, vážne poškodzuje zásadu nedotknuteľnosti súkromného vlastníctva a nemá ďaleko od násilnej konfiškácie.

6. Rast a vývoj

V centre avizovanej hospodárskej politiky Fidesz-u a vlády stojí posilnenie rastu. Máloloktorý ekonóm by nesúhlasil s tvrdením, že kľúčom k blahobytu a rozvoju spoločnosti je trvalý rast. No každý ekonóm vie aj to, že k rastu vedú rôzne cesty. A vie aj to, že štát môže v záujme jeho urýchlenia siahnuť po rôznych nástrojoch s odlišnými primárnymi a vedľajšími účinkami. Nemá zmysel diskutovať o tom, či je správne považovať za ústrednú otázku hospodárskej politiky rast. Naozaj spornou je otázka, aký typ rastu je potrebné podporovať a pomocou akých nástrojov.

Analytik by mal jednoduchšiu pozíciu, keby jasne videl, čo chce vlastne vláda urobiť dnes, v budúcom roku, v nasledujúcich rokoch alebo v časovom horizonte 15-20 rokov, kým chce riadiť túto krajinu. Jej vyhlásenia sú plné fráz, nekontrolovateľných sľubov bez konkrétnych termínov, ako aj protichodných predstáv. Ešte nebezpečnejšie je, že ani z prvého rukolapného, číselného vyjadrenia zámerov vlády, zo štátneho rozpočtu na rok 2011, nie je zrejmé, o čo sa vlastne táto vláda snaží. Z vyhlásení vedúcich politických predstaviteľov a zo štátneho rozpočtu na rok 2011 nie je čitateľná koherentná hospodárska politika.

Praktické predpisy sa nezavádzajú po dôkladnej odbornej diskusii, starostlivom

zvážení krátkodobých a dlhodobých vplyvov, po porovnaní alternatívnych riešení. V procese utvárania hospodárskej politiky zavládla smutne nízka úroveň profesionality. Keďže chýba koherentný plán, ktorý by bolo možné konzistentne a intelektuálne rigoróznym spôsobom analyzovať, som nútený obmedziť sa len na niekoľko nejasných otázok a pokúsiť sa vyvrátiť niekoľko zavádzajúcich tvrdení.

- Keď sa dostane na pretras táto téma, neustále počúvame jediné vyhlásenie: znížime dane, čím zvýšime dynamiku rastu. Príčinnú súvislosť medzi znížením dane a zvýšením rastu sa snažilo objasniť viacero štúdií, tieto však ani zďaleka nedospeli k jednoznačným výsledkom. Nevieme presne, aký nárast HDP zaznamenáme pri znížení dane o milión forintov, kedy a s akým oneskorením sa to stane. Isté však je, že ten milión bude chýbať v príjmovej časti štátneho rozpočtu. Deficit sa bude musieť riešiť buď znížením výdavkov (čo musí mať za následok úsporné opatrenia, napriek opakujúcim sa sľubom, že tieto nebudú prijaté!), alebo pôžičkami (ale čo bude potom so znížením verejného dlhu, t. j. s ďalším hlasným sľubom?). Prípadne je to tak, že celkové zníženie daní uvalených na spoločnosť, nie je vôbec reálny plán, pretože v skutočnosti sa daňové zaťaženie iba inak preskupí? Chýbajú nám dôkladné výpočty, preto nepoznáme odpoveď ani na nasledujúcu ťaživú otázku: aj keď určité zníženie daní povedie k rastu úhrnného dopytu, a tým aj k produkcii prebytku - nebude strata, ktorú brzdením trvalého rastu produkcie spôsobí preskupenie daní, oveľa väčšia? V sektore domácností (obzvlášť dobre situovaných domácností) sa platia nižšie dane, ale vyššie dane platia odvetvia, ktoré sú zaťažené „krízovými daňami“. Dôsledky sa tu však nekončia, ale prelievajú sa aj do ďalších oblastí. Odvetvia zaťažené krízovou daňou môžu značnú časť svojho bremena previesť na svojich zákazníkov, na iné spoločnosti alebo na sektor domácností. Pravda, môže to viesť aj k poklesu ich ziskov - ale aj to má spätný vplyv, veď profit je hlavným zdrojom ich investícií. Môžeme počítať s tým, že neúmeraná daňová záťaž bude mať hlboký vplyv na krátkodobú, strednodobú a dlhodobú obchodnú politiku

niekoľkých kľúčových odvetví finančného, výrobného a obchodného sektora. Kapitalistická ekonomika nie je schopná fungovať a rozvíjať sa v dlhodobom horizonte bez flexibilného, proaktívneho a efektívneho úverového systému. Neprijateľne vysoké daňové zaťaženie bankového sektora v záujme ušetrenia bežného občana nepostihuje „bohatých bankárov“, ale skôr spomaľuje „krvný obeh“ ekonomiky. Je potrebné si vypočítať nielen verejné protesty bánk, ale všímať si predovšetkým praktické dianie vo finančnom sektore: poskytovanie úverov sa už obmedzuje, hoci úvery sú potrebné viac ako inokedy. Všetky dotknuté sektory, postihnuté krízovými daňami, obmedzujú svoje investičné aktivity, čo v konečnom dôsledku brzdi trvalý rast.

- Chce vláda, aby v tejto krajine čo najrýchlejšie rástla produktivita práca a technický vývoj napredoval míľovými krokmi? Alebo chce skôr umelo udržať alebo obnoviť pracovné miesta, ktoré medzinárodná a domáca hospodárska súťaž zruší? Je skutočným cieľom čo najrýchlejší rast zamestnanosti, alebo zvýšenie výroby, produktivity a konkurencieschopnosti? Obávam sa, že časť vedúcich politických predstaviteľov a ich propagandistov si neuvedomuje, že tieto ciele si navzájom do istej miery protirečia; nemožno sa vyjadrovať tak, akoby „zamestnávanie“, „rast“ a „vývoj“ boli synonymami toho istého termínu.

- Sú malé a stredné podniky skupinou výrobcov, ktorým chcú dať prostredníctvom štátnych zásahov náskok v hospodárskej súťaži? V poriadku, ale potom pribrzdia zvyšných výrobcov. Alebo chcú jednoducho uprednostniť pred konkurenciou niekoľko im blízkych oligarchov maďarského kapitalizmu? Ľahšie získa štátnu zákazku firma, ktorá má „blízko“ k vládnym kruhom, ako tá, ktorá k nim má „ďaleko“? Alebo má súťaž prebiehať za striktné rovnakých podmienok pre všetkých?

- Skúsenosti z ekonomických dejín opakovane ukázali, že malé krajiny nie sú schopné rýchleho a trvalého rastu, ak sa orientujú dovnútra a pokúšajú sa založiť svoj rast na umelo zrýchlenom raste domáceho dopytu. Chce sa súčasná vláda skutočne vzdať osvedčenej politiky rastu, založenej na exporte? Pre národ je priaznivejšia hospodárska politika,

podporujúca udržateľný rast, než tá, ktorá popri deklarovaní národných sloganov zatlačá do úzadia myšlienku výhodnej adaptácie v rámci medzinárodnej delby práce.

- Obdobné otázky sa vynárajú aj v súvislosti s rastom finančných zdrojov. Chcú pokračovať v hospodárskej politike národnej izolácie a spoliehať sa len na seba aj pri hľadanií zdrojov - a takto dosiahnuť rýchly rast? Hoci takýto prístup nie je účelný, mohol by sa realizovať v krajine, kde je vysoká miera úspor a obyvateľstvo nespotrebuje prevažnú časť ním vyprodukovaných nových hodnôt. No ak je ekonomika v konečnom dôsledku závislá od dovozu kapitálu, národná izolácia nie je ničím iným ako arogantným, prázdny sloganom. Je ľahké konštatovať, že nasledovné tri požiadavky sú v rozpore: (1) nízka úroveň úspor (permanentné vymaňovanie sa spod zodpovednosti za vlastnú budúcnosť), (2) veľké investície, potrebné pre rýchly rast a technický rozvoj, (3) vylúčenie medzinárodného kapitálu. Tieto požiadavky sú protichodné nielen empiricky, ale aj logicky. Čo teda chcú naozaj a čo len naoko?

- Maďarské obchodné reťazce by mali mať prednosť pred zahraničnými reťazcami, maďarské banky pred medzinárodnými? Širia antipatiu voči nadnárodným spoločnostiam. Ale mali by sme sa potom zmieriť s tým, aby sa najväčšia maďarská banka a maďarský energetický gigant stali nadnárodnými spoločnosťami a aby časť zisku, vyprodukovaného v Maďarsku, vyviezli a investovali v zahraničí?

- Chcú rast v modernom kapitalistickom systéme - a medzitým sa slovné spojenie „investovanie na burze“ stáva pejoratívnym? „Súkromné dôchodkové fondy prehrali peniaze svojich členov na burzách“ - počúvame od hovorkyne vlády, akoby investície do nákupu akcií a dlhopisov na burze cenných papierov neboli normálne; do istej miery je to dokonca povinnosť každej finančnej inštitúcie. Akoby sa investovanie na burze cenných papierov pripodobňovalo hazardnému počnaniu nezodpovedného otca, ktorý prehajdáka majetok rodiny na dostihoch alebo v kartách. Môže existovať moderný kapitalizmus bez burzy cenných papierov a flexibilného kapitálového trhu? Ak spoločnosť nemôže navýšiť

svoje imanie emisiou akcií, ako inak ho má navýšiť? Výhradne z bankových úverov? Alebo má požiadať o štátnu dotáciu?

- Využije vláda efektívne obrovskú príležitosť, že sme členmi Európskej únie, čo znamená o. i. výhodu čerpania finančnej podpory na štrukturálnu transformáciu krajiny? Ak sa snažia o toto, prečo zdržujú praktické využitie tejto podpory? Prečo prichádzajú do neustálych konfliktov s rôznymi organizačnými štruktúrami Európskej únie namiesto toho, aby počúvali ich rady a počúvali sa z diplomaticky adresovanej kritiky a varovaní?

Organizátori súčasnej maďarskej hospodárskej politiky sa s obľubou označujú za keynesianistov, ale ich skutky svedčia skôr o akomsi „vulgárnom keynesianizme“. Zdá sa, že teórie veľkého anglického ekonóma strávili len čiastočne a ignorujú odbornú diskusiu, ktorá už desaťročia prebieha medzi rôznymi makroekonomickými školami. Keynesianistická hospodárska ekonomika naozaj obsahuje odporúčanie, že v záujme dynamizovania hospodárskeho rastu, takého potrebného (najmä) v období recesii a depresii, je potrebné pristúpiť k zvyšovaniu fiškálnych výdavkov. Súčasťou uvedenej teórie je aj myšlienka (a Keynesovi kritici to po mnohých bolestivých historických skúsenostiach nestačia zdôrazňovať), že trvalé fiškálne prečerpávanie v sebe nesie nebezpečenstvo inflácie. Rozpúťanie inflácie je príliš vysoká cena, ktorú by sme v záujme rastu produkcie rozhodne nemali zaplatiť!

No Keynes nehovorí len o náraste dopytu prostredníctvom fiškálnych metód, ale aj o optimizme, investičnom a expanzívnom duchu podnikateľov ako motore oživenia a trvalého rastu. Často sa cituje Keynesov termín „animal spirit“ (zvierací pud), ktorý pôsobí motivujúco na podnikateľov. Ibaže túto optimistickú atmosféru a investičného ducha nestimuluje, ale práve naopak tlmi nepredvídateľnosť toho, kedy a ako porušia princíp súkromného vlastníctva, kedy a do akej miery ho zdania, kedy a prečo ho podrobí diskriminácii.

A teraz nehovorím iba o nálade zahraničných investorov, ale aj tých maďarských. Bohatý daňovník, ktorému po zavedení jednotnej sadzby dane zostane viac finanč-

ných prostriedkov, si dvakrát rozmyslí, či ich investuje do maďarského kapitálového trhu (napr. na domácej burze), do nákupu maďarských štátnych dlhopisov, a tým možno podporí štátom financované investície, alebo ich uloží v zahraničných bankách, prípadne ich minie na domácu spotrebu. Každá domáca firma bude starostlivo zvažovať, koľko má minúť na investície, financované z vlastných prostriedkov, a koľko má vyčleniť na dividendy. Čím nepredvídateľnejšia je hospodárska politika krajiny, čím viac škôd sa pácha na súkromnom vlastníctve, tým chabejšie sú domáce investičné náklady.

Ekonomovia viedli dlhé diskusie o vzťahu medzi (na jednej strane) finančnou stabilitou, rozpočtovou rovnováhou, vyváženosťou prílivu a odlivu zahraničných zdrojov, stabilitou kúpnej sily, prípustným objemom vládneho dlhu, prijateľnou úrovňou devízových rezerv a (na druhej strane) tempom rastu. Debata nabrala na obrátkach najmä v súčasnej dobe, keď v každej krajine hľadajú východiská z recesie. K širokému konsenzu sa však dospelo v tom, že udržateľný rast vážne ohrozuje problémy s výrazným narušením finančnej rovnováhy. Tí, ktorí čelia tomuto problému s plnou zodpovednosťou, sa nespokoja s opakovanou deklaráciou vlády, že neprekročí hornú hranicu rozpočtového deficitu na roky 2010 a 2011. To je dôležité, ale zďaleka nie dostačujúca podmienka na zachovanie finančnej stability, zvlášť v takej zraniteľnej ekonomike, akou je naša. Prísľub trvalého rastu nadobudne vierohodnosť až vtedy, keď vláda jasne zadefinuje, akou hospodárskou politikou chce udržať širšie chápanú finančnú rovnováhu po roku 2011. Žiaľ, pri metódach, ktorými chce vláda dosiahnuť tohtoročný a budúcoročný cieľ v oblasti deficitu, hrozí, že neskôr sa otvorí oveľa väčšia priepasť medzi príjmami a výdavkami a prejavia sa ťažkosti aj vo vzťahu k ďalším aspektom finančnej rovnováhy.

7. Rozdelenie

Vo svojej predvolebnej kampani Fidesz sľúbil, že sa vyhne obmedzeniam. Od tej doby sa oficiálny propagandistický aparát snaží navodiť dojem, akoby svoj sľub plnili, akoby k žiadnym reštrikčným opatreniam nepristúpili a neurobia tak ani v budúcnosti.

Je to len hra so slovami, ktorá šikovne využíva koncepčnú nejasnosť pojmu „obmedzenie“. Povedzme to na rovinu: doterajšie rozhodnutia vlády a už avizované plány spôsobia časti obyvateľstva konkrétne straty v jej súčasnej i budúcej reálnej spotrebe, ďalej znížia hodnotu ich majetku a úspor, resp. zvýšia mieru ich zadlženia. Prebieha kontinuálne prerozdeľovanie, v dôsledku čoho sa permanentne mení okruh víťazov a porazených, mení sa rozsah a zloženie ich zisku, resp. strát. Tých, ktorí utrpeli straty (alebo ich utrpia v budúcnosti) – a do tejto skupiny patrí veľa, veľmi veľa občanov – nazaj „obmedzili“.

Kto sú tí, čo tieto straty utrpeli? Teraz spomeniem len tých, ktorí určite čosi stratia – okrem nich sa to môže stať aj iným. Samozrejme, existujú aj viacnásobne stratoví jednotlivci či rodiny, pretože súčasne patria do viacerých nižšie uvedených skupín.

– Porazení sú ľudia s nízkymi alebo strednými príjmami (presnejšie tí, ktorí disponujú výlučne mzdovými príjmami, pričom tieto sa pohybujú nad úrovňou minimálnej mzdy a pod úrovňou 293.450 forintov, a nemajú deti), pretože v dôsledku zmien v daňovej a príjmovej politike klesá ich čistý nominálny príjem.

– Porazení sú ľudia, ktorí si zobrali pôžičku v cudzej mene, pretože ich dlh sa zvyšuje v dôsledku oslabenia kurzu. Ako bolo preukázané, existuje jednoznačná príčinná súvislosť medzi (na jednej strane) nezodpovednými vyhláseniami vedúcich politikov, avizovanou hospodárskou politikou vlády, neistotami v rozpočte na rok 2011, no ešte výraznejšie v rozpočte na nasledujúce roky a (na druhej strane) oslabením forintu.

– Porazené sú domácnosti, ktorých sa dotýka nárast cien plynu. So zdravým ekonomickým uvažovaním proti nemu nemožno namietať – malo sa k nemu pristúpiť oveľa skôr. Antipatiu však vyvoláva to, že najprv odznie niekoľkokrát za sebou prísľub, že ceny plynu nebudú rásť – a potom sa tento sľub poruší bez toho, aby si kompetentní priznali, že to bolo od nich nezodpovedné a neuskutočniteľné.

– Porazení sú výrobcovia (a medzi nimi malé a stredné firmy), ktorí svoje produkty nevyvážajú, no pracujú najmä s dovezenými

materiálmi a komponentmi. Ich výrobné náklady stúpli a predaj poklesol.

- Porazení sú štátni zamestnanci, ktorých prepustia bez odôvodnenia v dôsledku čistiek a reorganizácií.

- Porazení sú zamestnanci, ktorých prepustia v odvetviach, zaťažených „krízovými daňami“. Tieto odvetvia sa pokúsili znížiť svoje náklady prostredníctvom reorganizácie a racionalizácie - v dôsledku toho znižujú stavy zamestnancov a zvyšujú, resp. ďalšej stupňujú zaťaženie a intenzitu práce tých, ktorí zostali.

- Porazení sú nezamestnaní, ktorí nemôžu zohnať prácu v dôsledku podmienok, ktoré vedú k obmedzovaniu investičných zámerov.

- Porazení sú tí, čo majú úspory v súkromných dôchodkových fondoch. Teraz im konfiškujú tento hmatateľný majetok, naženú ich do štátneho dôchodkového systému a vyplatia ich nepolapiteľnými ďalekosiahlymi sľubmi.

- Porazení sú tí, čo predávajú svoje nehnuteľnosti. V už beztak krízovej situácii sa ich majetok ďalej znehodnocuje, pretože vláda chce umelo, na úkor daňových poplatníkov rozprúdiť bytovú výstavbu práve vtedy, keď je očividné presýtenie trhu. Pokles hodnoty zintenzívňuje problémy tých, čo si vzali pôžičku na kúpu alebo stavbu nehnuteľnosti v cudzej mene.

- Porazení sú spotrebiteľia, na ktorých prevedú značnú časť zaťaženia „krízovými daňami“. K čiastkovému prevedeniu záťaže dôjde bez ohľadu na to, či to vláda zakazuje alebo nie, či to dodávateľ/predajca uskutoční otvorene alebo skryto.

- Porazenou sa môže stať veľká časť zamestnancov. Práve teraz prebiehajú vyjednávania o mzdách. Kalkulujú s oficiálnymi inflačnými predpoveďami, preto v mnohých oblastiach stanovujú nominálne mzdy tak, aby dosiahli zmrazenie reálnych miezd. Ak nebudaj inflácia prekročí predpovede, no dohoda o nominálnych mzdách bude dodržaná, týmto zamestnaneckým skupinám poklesne reálna mzda.

- Porazení sú všetci spotrebiteľia, ktorí sú zasiahnutí zrýchľujúcou sa infláciou. O vplyve hospodárskej politiky Orbánovej vlády na vývoj spotrebiteľských cien sa budeme môcť jednoznačne vyjadriť až koncom roka 2011. Teraz môžeme vziať do úvahy iba činitele,

ktoré zvyšujú rast inflácie: predovšetkým oslabenie národnej meny, rastúce úrokové sadzby pri úveroch, použitých na financovanie rozpočtového deficitu a verejného dlhu, a zvýšenie daňového zaťaženia kľúčových ekonomických odvetví. Inflácia je taká základná daň, ktorá síce dolieha na každého, no strata sa najviac dotýka tých chudobnejších. Hospodárska politika vlády nesmeruje k poklesu, ale k nárastu inflácie. Monetárna politika, ktorá sa snaží bojovať proti tomuto nebezpečenstvu, musí preto čeliť opakovaným útokom zo strany vlády.

Nie sú iba porazení, ale aj víťazi. Ibaže porazeného neuteší vedomie, že iní vyhrali. Porazený si oprávnenne pomyslí: áno, došlo k „uťahovaniu“, no reštrikčné skrutky utiahli nerovnomerne.

Kým bol Fidesz v opozícii, s obľubou dával populistické vyhlásenia. Ako ochranca chudobných napádal ekonomicky potrebné, ale nepopulárne opatrenia. Jeho predstavitelia sa nezriedka pokúšali navodiť dojem, že chcú kombinovať pravicové princípy s hospodárskou politikou neokádárizmu. Čo z toho zostalo po ich nástupu k moci? Iba niekoľko efektných gest. Skorší odchod do dôchodku pre určitú skupinu žien (na rozdiel od celoeurópskej snahy zvýšiť dôchodkový vek), opätovné spojzadnenie niekoľkých železničných odbočiek (namiesto toho, aby sa snažili o zvýšenie rentabilnosti železníc). A čo je nepochybne dôležité: doteraz sa nedotkli systému štátneho financovania zdravotníctva a školstva a nikto nevie, či pod hlavičkou „štrukturálnych reforiem“ pristúpia k zmenám doterajšej praxe, alebo nie. Rád by som zdôraznil, že v týchto sférach dodnes fungujú štruktúry, ktoré vznikli ešte v Kádárovej ére.

Čiže v rovnakom čase, ako sme konfrontovaní s prvkami kádárizmu, začína sa markantnejšie rýsovať prerozdelenie príjmov, daňového zaťaženia a výhod v prospech solventnejších občanov. „Pravicovo-konzervatívne“ orientované prerozdeľovanie sa uskutočňuje na základe doterajších krokov daňovej reformy. Jednotná sadzba dane sa jednoznačne uberá týmto smerom: čím vyšší bude zdanený príjem, tým väčší bude zisk daňovníka. Rôzne výhody pre rodiny majú podobný účinok.

Za osobitné povšimnutie stojí, že podstatnú časť štátnej pomoci poskytujú v podobe daňových úľav, kvôli čomu sú z nej vylúčení práve ľudia v najťažšej situácii, t. j. bez príjmov.

Redistribúcia zahŕňa rozdelenie ziskov a strát, výhod a nevýhod medzi súčasné a budúce generácie. Tí, čo s naivnou nádejou očakávali, že ak nové vedenie chce zotrvať pri moci 15-20 rokov, možno podstúpi dočasnú nepopulárnosť v záujme ochrany budúcich generácií a udržateľného rastu, sú sklamaní, pretože sa nič podobné nedeje. Pokračuje sa po starom: musia sa riešiť momentálne problémy. „Spôsob, ako sa dostať cez most, si musíme premyslieť, keď stojíme pred ním.“ Teraz treba plátať diery v rozpočte na rok 2011. Vyrúbme ohromujúce dane na beztak nesympatické banky a nadnárodné spoločnosti - nestarajme sa o to, aký vplyv to bude mať na investičné dispozície, t. j. na budúcu ekonomickú situáciu. Skončíšujeme majetok súkromných penzijných fondov a preberme v čo najvyššej miere vyplácanie dôchodkov budúcim starším generáciám na náklady štátu. Netreba sa starať o to, čo sa stane so štátnymi penzijnými fondmi v ďalekej budúcnosti, keď sa zvýši priemerná dĺžka života, zníži sa podiel aktívnej populácie a narastie podiel tých, ktorí majú nárok na dôchodok. Mohol by som uviesť aj iné príklady, napr. z oblasti rozvoja infraštruktúry a ochrany životného prostredia, kde štátna hospodárska politika namiesto toho, aby sa snažila zťažiť úmerne rozdeliť medzi generáciami, odkladá opatrenia, ktoré majú byť vykonané dnes, a prenáša ich na budúce pokolenia.

8. Dôvera

Nemá zmysel robiť sumarizujúce vyhlásenia o dôvere. Ide o komplexný spoločenský jav, ktorý si vyžaduje podrobnejšiu analýzu.

Doposiaľ nevidno nejakú dramatickú zmenu v politických sympatiách voličov. Z jednej tretiny oprávnených voličov, ktorí pomohli Fidesz-u k dvojtretinovej väčšine v parlamente, zmenila svoj názor len malá časť občanov, hoci najaktuálnejšie prieskumy odhalili isté váhanie. Politické predpovede nepovažujem za svoju úlohu. Historická skúsenosť ponúka príklady na všetko aj na opak všetkého. Niekedy podpora politickej strany slabne v priebehu rokov, inokedy poklesne veľmi prudko.

Strana si však môže udržať popularitu aj na dlhú dobu.

Veľký význam v tejto oblasti (a to musíme oddeliť od politických sympatií občanov) má to, do akej miery dôveruje štátu podnikateľský sektor. Povedzme si úprimne, že tento druh dôvery nezávisí od toho, či je vládnu formou v danom štáte demokracia, diktatúra alebo nejaký stredný stupeň autokracie. Kapitalizmus je systém, ktorý je schopný fungovať aj v podmienkach diktatúry, porušujúcej základné ľudské práva. Dokonca pred labilnou a slabou demokraciou uprednostňuje stabilnú a silnú diktatúru - za predpokladu, že táto jednoznačne podporuje súkromné vlastníctvo, vynucuje dodržiavanie vlastníckych zmlúv a garantuje právnu istotu. Kapitál víta také tvrdé režimy, aké má Singapur alebo komunistická Čína.

Čo otriasa dôverou podnikateľského sveta, sú nejasné vyhlásenia vlády, usilujúcej sa naplniť medzery v rozpočte prostriedkami, ktoré sú už aj strednodobo neudržateľné. Nech sa vláda snaží akokoľvek bagatelizovať opakované nepriaznivé hodnotenia veľkých a rešpektovaných ratingových spoločností, tie len odzrkadľujú kolektívny úsudok podnikateľskej sféry. A nie sú len pasívnym odrazom, ale pôsobia spätne na toto hodnotenie a ovplyvňujú ho negatívnym spôsobom.

V krátkodobom horizonte Maďarsko nemôže existovať bez toho, aby opätovne neponúkalo na predaj svoje dlhopisy. Oslabenie spoľahlivosti štátneho dlhu spôsobuje okamžité stomiliardové straty, pretože štát je nútený platiť vyšší výnos, aby mohol predať svoje dlhopisy zahraničnému alebo domácejmu investorovi. Dodajme, že stomiliardové straty sa dajú zvládnuť, aj keď s ťažkosťami - reálnu hrozbu však predstavuje možnosť, že dôvera sa nielen oslabí, ale úplne skolabuje. Nech sa vláda nehnevá na tých, ktorí ju upozorňujú na vážne nebezpečenstvo, ale nech radšej znova považuje nad tým, čo túto nebezpečnú situáciu spôsobuje.

V dlhodobom horizonte (ako som sa už zmienil v inej časti tohto príspevku) povedie oslabovanie dôvery podnikateľskej sféry k spomaľovaniu rastu. Uvedený proces sa nedá jednoducho vyčíslieť, ale dá sa rozpoznať. Investičná klíma v už fungujúcich firmách sa zhoršuje; obmedzujú rozsah svojej činnosti.

Objavuje sa menej nových podnikateľov ako v prípade priaznivejšej podnikateľskej klímy. Iniciatíva medzinárodných, ale aj domácich firiem klesá, impulzy na expanziu slabnú, rastie pokušenie investovať svoj kapitál inde.

Resumé

To, čo sa udialo v politickej sfére, nie je jednoduché zhrnúť. Vládna moc zničila viacero dôležitých elementárnych inštitúcií demokracie; Maďarsko sa stalo autokraciou. Hrozí nám, že sa maďarský politický režim začne podobáť Putinovej vláde. Smer týchto zmien je jednoznačný: za krátky čas sa uskutočnili také hlboké zmeny, ktoré sú ireverzibilné (alebo buďme optimisti: takmer ireverzibilné) a zaručujú (alebo buďme optimisti: takmer zaručujú) dlhodobú vládu danej mocenskej skupiny.

To, čo sa udialo v hospodárskej sfére, je ťažké zhrnúť, pretože je to plné protirečivých skutkov, neudržateľných zákonov, tendencií, v ktorých nemožno pokračovať. Zákony nemajú jasné smerovanie. Môžeme len dúfať, že kapitalizmus je dostatočne silný systém, ktorý je schopný mnohé prežiť, dokonca aj zlé ekonomickú politiku. To je pravda, ale cena, ktorú treba zaplatiť za slabé stránky tejto ekonomickej politiky, je, žiaľ, veľmi vysoká.

Vzhľadom na machiavellistický cieľ (uchopiť moc a dlhodobo ju udržať) prebehla jeho realizácia v politickej sfére majstrovským spôsobom. Plán bol jasný a jednoznačný. Keď sa vyskytla prekážka, bez váhania ju okamžite odpratali z cesty.

V hospodárskej sfére by som nedokázal zrekonštruovať, čo vlastne bolo cieľom. Akoby ani neexistovali podrobné plány realizácie. Možno o niekoľko mesiacov, keď podľa vládných sľubov konečne spoznáme plány „štrukturálnych reforiem“, lepšie pochopíme ciele ekonomickej politiky. Ale nech je ten cieľ akýkoľvek, spôsob jeho dosahovania je babrácky.

Máme všetky dôvody obávať sa o budúcnosť tejto krajiny.

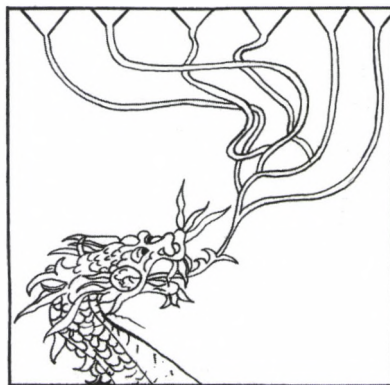
*(Originál bol uverejnený v denníku
Népszabadság zo 6. 1. 2011;
spolupráca www.salon.eu.sk, Project Forum)*

Preložila Jitka Rožňová

János Kornai (1928) je popredný ekonóm, univerzitný profesor, riadny člen Maďarskej akadémie vied, Academie Europeae a zahraničný člen svetových akadémií. Pôsobil na najprestížnejších univerzitách (Stanford, Yale, Princeton atď.),

v súčasnosti je emeritným profesorom Harvardskej univerzity a Collegium Budapest – Institute for Advanced Study. Jeho diela boli preložené do mnohých jazykov. Je čestným doktorom štrnástich univerzít a laureátom najvyšších maďarských a medzinárodných vedeckých ocenení.
(<http://www.kornai-janos.hu>)

**Reforma bhútanská:
Sjednocená daň z pridaného štěstí.**